

thinking cap (ойланыў), *collect one's thoughts* (таярланыў), *come to grips with* (түсиниўге хәрекет етиў), *come to your senses* (тынық ойлаў), *common ground* (улыўма мазмун), *common knowledge* (хәммеге белгили).

Қарақалпақ тилиндеги ФБ: *тилге шешен* (ақыллы), *дилўар* (сулыў хәм ақыллы), *бүлбүлгөя* (ақыл бериўши), *сөзлери шақмақтың тасындай* (жүдә тәсирли), *тили мирдиң оғындай* (анық), *естен шықпастай болып қалыў* (умытылмас), *хат пенен қәлем болыў* (нызам болыў), *ақианы сүўдай сүзиў* (шебер, ақыллы), *қолы қызылға тийиў* (имканы болыў), *ақиаға дузақ қурыў* (маман болыў), *өз исине пысық* (аңқаў кескир маман), *әнейи адам емес* (билиўши), *пайдасына пүтин* (ақыллы), *шешени шығыў* (мәсләхатшы), *бес бармақтай билиў* (анық), *сүўдай ишип алыу* (ядлаў), *бақайына дейин сумлық жайлаған адам* (сум), *сумның сумы* (жүдә айыр), *еки аяқлының түлкиси* (ақыллы), *жасырын ақыллы*, *астарлы мәни* (жасырын), *өткермели мәни* (тәсир етиўши), *құпия мәнисли сөз* (жабық), *лейкинли сөз* (изи бар).

3) англис хәм қарақалпақ тиллериндеги интеллектуал хәрекетти вербалластырыўшы ФБди структуралық хәм семантикалық белгилерине тийкарланып классификациялаў:

4) үйренилип атырған бирликлердиң лексико-семантикалық өзгешеликлерин анықлаў, бунда ФБдиң семантикасына байланыслы интеллектуал хәрекетти тәрийпләўши феил ФБдиң төмендеги киши топарлары анықланды:

Әдебиятлар

1. Карасик В.И. О категориях лингвокультурологии. // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. - Волгоград: Изд-во ВГПИ, 2001. - С. 3-16.
2. Kdyrbaeva G. K. (2021). Verballation of conceptual field units as "MAN"- "ADAM" in folklore texts. Theoretical & Applied Science, (3), 388-390.
3. Корнилов О.А. Языковая картина мира как производные национальных менталитетов. - М.: «Че Ро», 2003. -С. 347.
4. Маслова В.А. Homolingualisв культуре. - М.: ИТДГК «Гнозис», 2007. -С. 175.
5. Маслова В.А. Лингвокультурология. - М.: Центр Академия, 2001. 14-15-б.
6. Федулянова Т.Н. Английская фразеология. -Архангельск: АГУ, 2000. -С. 192.
7. online American Heritage Dictionary.
8. Бушуй А.М. Коммуникативность как основа педагогической деятельности в образовательном пространстве. -Самарканд: 2017.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада фразеологик система қўшимча антропоцентризм шароитида янгидан ҳосил бўладиган, яъни фразеологик бирикмаларнинг келиб чиқиши ва ҳаракати таяниб барча миллий кўринишларда вербаллашиш хусусиятлари ҳақида сўз боради.

РЕЗЮМЕ. В данной статье говорится об особенностях вербализации во всех национальных формах, в которых фразеологическая система перерождается в условиях дополнительного антропоцентризма, то есть на основе происхождения и движения фразеологических единиц.

SUMMARY. This article is about the features of verbalization in all national forms, in which the phraseological system is reborn in the conditions of additional anthropocentrism, that is, on the basis of the origin and movement of phraseological units.

ФРАЗЕОЛОГИЗМЛЕР – ӘХМИЙЕТЛИ ЛИНГВОПОЭТИКАЛЫҚ ҚУРАЛ

Д.Қ.Ержанова – доцент ў.ў.а.

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

Таянч сўзлар: И.Юсупов, ибора, поэтик бўёқ, поэтик функция, лингвопоэтик бўёқ.

Ключевые слова: И.Юсупов, фразеологизм, поэтическая окраска, поэтическая функция, лингвопоэтическая окраска.

Key words: I.Yusupov, phraseologism, poetic colouring, poetic function, linguopoetic colouring.

Фразеологизмлер тилдиң ең күшли стилистикалық қураллары болып есапланады. Сонлықтан да, олар тилдиң, сөйлеўдиң ҳәр қыйлы стильлеринде тайын экспрессивлик анықлаўшылар, теңеўлер сыпатында шығарма қахарманларының ис-хәрекетлерин, кубылысларды көркем эмоционаллық сыпатлаў ретинде кең пайдаланылады. Хәр қандай фразеологизмде эмоционал-экспрессивлик мәни, образлылық күшли болады. Фразеологизмлер, әсиресе, көркем әдебият тилинде ҳәр қыйлы стильлик бояўлар менен кеңнен қолланылады. Себеби, фразеологизмлер көркем шығарманың тилин жанландыратуғын, оны көркемлеп сүўретлейтуғын қурал болып табылады.

Жазыўшылар халықтың тилинде бурыннан бар фразеологизмлерди өзгертп, темаға, ўақыяға тиккелей

5) англис хәм қарақалпақ тиллериндеги интеллектуал хәрекетке байланыслы ФБди салыстырмалы тәрийпләў:

Хәр бир тилдеги ФБдиң уқсас пикирлерди тәрийпләў ушын синонимлер қатары болып, олар көп жағдайларда сезим тәрепинен көркем формаға ийе, бул анализ изертленген тил мәдениятларында инсан хәрекетлериниң сол тараўдың әхмийетлигин белгиләўши фактор есапланады. Түрли тиллердиң ФБдиниң корреляциясына байланыслы толық эквивалент бирликлердиң санының азлығын айтыўымыз мүмкин. Түрли когнитив процесслерди атайтуғын ФБ бул тараўдағы изертләўлер ушын жүдә әхмийетли материал есапланады. Бул бирликлерди салыстырмалы үйрениў, бир тәрептен, улыўма адамзатты көриў имканиятын берсе, екінши тәрептен фразеологиялық системалардың миллий өзгешеликлерин бақлаў имканиятын бередид.

Жуўмақлап айтқанда, англис хәм қарақалпақ тиллериндеги бундай фразеологизмлер семантикасында бирқанша уқсаслықлар да бар. Хәр еки тилдеги миллий өзине тән өзгешеликлер берилиўи фразеологизмлерде парық барлығы, ФБдиң тематикалық топарларында олардың көлеми тең емеслиги, айырым топарларға тийисли фразеологизмлердиң тек ғана бир тил системасында бар екенлиги сыяқлы хәм хәр бир топарға кириўши ФБдиң коннотатив мәнисиндеги парықларын көриў мүмкин. Бул көрсеткишлер салыстырмалы тиллердеги фразеологиялық майданда изоморф ҳәдийселердиң алломорф ҳәдийселерге қарағанда көп көлемди қурайтуғынлығынан дерек бередид.

Әдебиятлар

1. Карасик В.И. О категориях лингвокультурологии. // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. - Волгоград: Изд-во ВГПИ, 2001. - С. 3-16.
2. Kdyrbaeva G. K. (2021). Verballation of conceptual field units as "MAN"- "ADAM" in folklore texts. Theoretical & Applied Science, (3), 388-390.
3. Корнилов О.А. Языковая картина мира как производные национальных менталитетов. - М.: «Че Ро», 2003. -С. 347.
4. Маслова В.А. Homolingualisв культуре. - М.: ИТДГК «Гнозис», 2007. -С. 175.
5. Маслова В.А. Лингвокультурология. - М.: Центр Академия, 2001. 14-15-б.
6. Федулянова Т.Н. Английская фразеология. -Архангельск: АГУ, 2000. -С. 192.
7. online American Heritage Dictionary.
8. Бушуй А.М. Коммуникативность как основа педагогической деятельности в образовательном пространстве. -Самарканд: 2017.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада фразеологик система қўшимча антропоцентризм шароитида янгидан ҳосил бўладиган, яъни фразеологик бирикмаларнинг келиб чиқиши ва ҳаракати таяниб барча миллий кўринишларда вербаллашиш хусусиятлари ҳақида сўз боради.

РЕЗЮМЕ. В данной статье говорится об особенностях вербализации во всех национальных формах, в которых фразеологическая система перерождается в условиях дополнительного антропоцентризма, то есть на основе происхождения и движения фразеологических единиц.

SUMMARY. This article is about the features of verbalization in all national forms, in which the phraseological system is reborn in the conditions of additional anthropocentrism, that is, on the basis of the origin and movement of phraseological units.

ФРАЗЕОЛОГИЗМЛЕР – ӘХМИЙЕТЛИ ЛИНГВОПОЭТИКАЛЫҚ ҚУРАЛ

Д.Қ.Ержанова – доцент ў.ў.а.

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети

Таянч сўзлар: И.Юсупов, ибора, поэтик бўёқ, поэтик функция, лингвопоэтик бўёқ.

Ключевые слова: И.Юсупов, фразеологизм, поэтическая окраска, поэтическая функция, лингвопоэтическая окраска.

Key words: I.Yusupov, phraseologism, poetic colouring, poetic function, linguopoetic colouring.

сәйкеслендирип, шығарма мазмунына синдиреди, сол арқалы шығарманың тәсиршендигин және де арттырады.

Қарақалпақ тили фразеологизмлерге жүдә бай. Бул бойынша бир қанша илимий изертләў жұмыслары жүргизилген [3:6;7;11].

Қарақалпақ поэзиясының үлкен ўәкили И. Юсупов шығармаларының тили өзиниң байлығы, көркемлиги, образлылығы менен ажыралып турады. Оның шығармаларында баска да лексикалық бирликлер менен бирге, фразеологизмлер де көркемлик хызмет атқарыў ушын кең қолланылған. Усы мәселе бойынша бир қанша мийнетлер жарық көрген [4;11;14].

Усы халық даналығы менен суўғарылған сөз маржанларын И. Юсупов өзиниң ой елегинен өткерип,

шеберлик пенен пайдаланған. Шайыр халық тилинің фразеологиялық гэзийнесин гейде өз кэлпинде синоним ретинде қолланған, гейде өзгертип, гейде сол ұлги менен жаңадан дизбеклер пайда еткен. Ол халық тилинің турақлы сөз дизбеклери курамынан ең кереклилерин таңлай отырып, өзиниң баянлап отырған ўақыясына байланыслы фразеологизмлердиң стильлик бояўын күшейткен.

Фразеологизмлер мәнилик жақтан образлы болып келеди, сонлықтан, олар көркем шығарма тилинің тәсирлигин асырады. Мәселен,
Деп ол *тыным көрмей, уйқысы қашып*,
Көп әсирлер бойы адам жолатпай,
Шексиз жазийраны *баўырына басып*,
Ўскини *қуйылып, жатты тил қатпай*.
Дүнъяны жаңадан дүзеймиз десип,
Қызыл гегирдек боп, қаралай өшип («Дала эрманлары»).

Бул мысаллардағы *тыным көрмей* «дем алмады», *уйқысы қашып* «уйқыламады, тәшўишленди», *баўырына басып* «кушақлады», *ўскини қуйылып* «қайғырып, қапа болып», *тил қатпай* «сөйлемей», *қызыл гегирдек боп* «урысып», *қаралай өшип* «болдырып, шаршап» деген сөз дизбеклери алмастырылып қолланылғанда, ондағы эмоционал-экспрессивлик мәни бояўы жоғалып, көркем образлылық тәрепи пәсейген болар еди.

И.Юсупов қарақалпақларға тән болған миллий сыпатларды фразеологизмлер арқалы шебер көрсетип берген. Мәселен, балалардың минез-құлқындағы қәсийетти, олардың тез билиўге умтылатуғын басқаша тәбиятын, қуўанышлы шайқымласыўын төмендеги фразеологизм арқалы шеберлик пенен жеткерген:

Басына көтерип жолды, шаңдақты,
«Ойын келди» десип балалар шапты («Актрисаның ығбалы»).

Фразеологизмнің курамындағы айырым сөзлерди алмастырыў усылы көркем әдебиет тилинде кең тарқалған. Сонлықтан, фразеологизмнің курамындағы қәлеген бир сөзди басқа сөзлер менен тек эпийўайы алмастырыў емес, ал, фразеологизмнің мәнисин және де күшейтиўге, сүүретленип атырған кубылыс яки ўақыяны бөрттирип көрсетиўге хызмет етсе ғана стилистикалық әхмийетке ийе болады. Бундай жағдайда фразеологизм курамында сөз қосып жумсаў, айырым компонентлерин қысқартыў арқалы өзгерис болады. Шайырдың поэмаларында мине усындай лингвопоэтикалық әхмийетке ийе фразеологизмлер көп қолланылған. Мәселен, шайырдың поэмаларында *құлақ салыў* «тыңлаў» фразеологизмнің *құлақ туриў*, *құлақ асыў* вариантларының қолланылыўы менен бирге, оның жекке стилине тән *құлақ тигиў* фразеологизми де қолланылған.

Әпиў етсин десең, *құлақ сал* маған,
Отыр усы жерде көзинди ашпай («Актрисаның ығбалы»).

Қағысып сыйысты тар болса да жай,
Журт силтидей тынып *құлақ тигеди* («Актрисаның ығбалы»).

Қарақалпақ әдебий тилинде «қапа қылмаў», «райын байқаў», «ренжитпеў» мәнисиндеги *қас-қабағына қараў* фразеологизминдеги *қараў* фейилин шайыр *бағыў* фейили менен алмастырыў арқалы фразеологизмнің мәнисин және де өткирлестирген:

Алекенди әлпешлеп бәри,
Қас-қабағын бағады оның («Қарақалпақ ҳаққында сөз»).

Төмендеги мысалда да *көзин май басыў* фразеологизминдеги *басыў* фейилин *қаплаў* фейили менен алмастырыў арқалы фразеологизмнің мәнисин және де конкретлестирип көрсеткен.

Енди қара! Бул аўылларда,
Даў-жәнжелдиң түри өзгерген,
Гедей дизе батырып байға,
Қорқпас *май қаплаган көзлерден* («Қарақалпақ ҳаққында сөз»).

Саў басын саўдаға салыў «хәлеклениў, бүлиниў» фразеологизминдеги *бас* хәм *гелле* сөзлериниң алмасып қолланылыўы арқалы шығарма қаҳарманының характерине сәйкес унамсыз экспрессияны күшейтиўге үлес қосқан.

Турмасаң бул тәўеллеге,
Ертең оған зар боларсаң,
Саўда салып саў геллеге («Тумарис»).

Жанлы сөйлесиўдеги *гелле* сөзи, тийкарынан, әдебий тилде бас синонимине ийе. Бирақ, бул синоним сөзлер қолланылыў орнына қарай стилистикалық айырмашылықларға ийе. Булардан *гелле*, тийкарынан, хайўанларға байланыслы қолланылады. Бирақ, жанлы сөйлесиўде инсан искерлиги хәм оның жаман, унамсыз тәреплерин баҳалаўда *гелле* сөзи инсанға байланыслы қолланылады [9].

Шайыр *деми таўсылғанша* «өмириниң ақырына дейин» фразеологизмин *ең соңғы демине шекем* түринде қолланып, ҳәрекетти еле де анық сәўлелендирип бериўге ерискен:

Ислеймен халық ушын, сынап көриниз
Дүнъяда *ең соңғы демине шекем* («Жолдас муғаллим»).

Тилимизде қолланылатуғын *қабырғасы қайысыў*, *қабырғасы сөтилиў* «қыйналды, қайғырды, азапланды» фразеологизмлериниң орнына шайыр жекке стильлик өзгешелигине байланыслы *қабырғасы сөгилип* фразеологизмин қолланған:

Отырар ол түтин түтеп аўзынан
Қайғы менен *қабырғасы сөгилип* («Ески фонтан ертеги»).

И.Юсуповтың поэмаларында айырым фразеологизмлер өзиниң дара сөз сыпатындағы эквиваленти менен де қатар жумсалған. Мәселен,

Он гүлинен бир гүли ашылмаған *жас*,
Сен қалайша маған боласаң жолдас.
Болды, ҳей саллақы, *өш*, аўзыңды жап!
Аўзынан сарысы кетпеген еле,
Сен бир *палапансаң*, Бираз жыл және,
Қозғалма уяңнан («Актрисаның ығбалы»).

Бул қосық қатарларында «жас, кишкене» мәнисинде жумсалған *он гүлинен бир гүли ашылмаған* фразеологизми *жас* деген сөз бенен, *аўзыңды жап* фразеологизми *өш* сөзи менен бирге қатар қолланылған. «Жас нәресте» мәнисин билдиретуғын *аўзынан сарысы кетпеген* деген фразеологизм бир синонимлик қатарға киретуғын *палапан* сөзи менен қатар жумсалған.

И.Юсуповтың поэмаларында бундай фразеологизмлердиң түрлери жүдә көп. Хәр бир фразеологизмди өз орны менен қолланыў арқалы шайыр бәрқулла шығармаларының тилин жүдә көркем, сулыў хәм тәсиршен етиўге ерискен. Демек, бул оқыўшыда үлкен тәсир қалдыратуғын эмоционал-экспрессивлик өткирлик пенен сыпатланады. Бундай бирликлер авторлық хәр кыйлы субъектив қатнасларды, сондай-ақ персонажлардың сезимлерин, образды сәўлелендиреди.

Улыўма алғанда, И. Юсупов өзиниң әжайып поэмаларында сөз шебери сыпатында тилдеги фразеологизмлерден шеберлик пенен пайдаланып, оларды өз орнында қолланған хәм шығармаларының тилине тәсирли, образлы түс бере алған. Шайырдың хәр бир поэмасын таллап қарағанымызда, ондағы фразеологизмлер оның сүүретлейжақ ўақыясы менен, айтажақ көркемлик ойына сәйкес жүдә орынлы пайдаланылғанын, олардың шығарма тилине көркемлик хәм образлылық қосып турғанын көриўимизге болады.

Әдебиатлар

1. Абдуллаев А. Ўзбек тилида экспрессивликнинг ифодаланиши. –Тошкент: 1993, 39-б.
2. Абдиназимов Ш. Бердақтың фразеологиялық жаңашыллығы. //«Әмиўдәрәя», 1998, №1-2, 108-109-б.
3. Айназарова Г. Қарақалпақ тилинде теңлес еки компонентли фразеологизмлер. –Нөкис: 2005; Қарақалпақ тилинде фразеологиялық вариантлар. Тюркология илимининң әҳмийетли мәселелери. –Нөкис: 2005, 12-15-б.
4. Алламбергенова Г. И.Юсупов асарларида фразеологизмларнинг услубий қўлланилиши: Филология фанлари бўйича фалсафа доктори диссертацияси автореферати. –Нукус: 2019.
5. Байрамов Г.А. Основы фразеологии азербайджанского языка. –Баку: 1970.
6. Ешбаев Ж. Қарақалпақ тилиниң қысқаша фразеологиялық сөзлиги. –Нөкис: 1985, 26-30-б.
7. Наурузбаева С. Фразеологические единицы в каракалпакско-русском словаре. – Ташкент: «Фан», 1972.
8. Кеңесбаев И. Қазақ тилиниң фразеологиялық сөздиғи. –Алматы: 1977, 590-б.
9. Қиличев Э. Ўзбек тилиниң практик стилистикаси. –Тошкент: «Ўқитувчи», 1985, 35-б.
10. Рахматуллаев Ш.У. Ўзбек фразеологиясининг баъзи масалалари. –Тошкент: 1966, 145-б.
11. Садықова Р. И.Юсупов поэзиясында фразеологизмлердиң қолланылығи. // «Әмиўдәрәя», 2005, №1.
12. Пахратдинов Қ., Бекниязов Қ. Қарақалпақ тилиниң фразеологизмлер сөзлиги. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 2018.
13. Пирниязова Ә. И.Юсуповтың «Сейдан ғаррының геўиши» гүрриңинде фразеологизмлердиң қолланылығи өзгешеликлерин. // «Вестник Каракалпакского государственного университета», 2019.
14. Yusupova V. Qaraqalpaq tilinin frazeologiyasi. –Toshkent: 2014; Qaraqalpaq tilinin frazeologiyasi хәм оны изертлеўдиң гейпара мәселелери. Илимий мақалалар топламы. –Ташкент: «Tafakkur avlodi», 2020. 96-105-б.

РЕЗЮМЕ. Мақолада Ибрайим Юсупов поэмалари тилидаги ибораларнинг лингвопоэтик хусусиятлари ўрганилди. Уларнинг семантик структурасидаги специфик ўзгаришлар мисоллар орқали таҳлил қилинган.

РЕЗЮМЕ. В данной статье освещаются лингвопоэтические особенности фразем произведений Ибраима Юсупова. Приводятся примеры анализ специфических изменений в их семантической структуре.

SUMMARY. The linguopoetic features of phrasems in the works of Ibrayim Yusupov are illustrated in the given article. The analyses of specific changes in their semantic structures are given through examples.

UDK: 809.41/.43

SH.SEYITOV TIŃ «XALQABAD» ROMANINIŃ LEKSIKALIQ O‘ZGESHELİKLERI

D.Q.Erjanova – docent w.w.a.

Berdaq atındağı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

Tayanch so‘zlar: qoraqalpoq tili, Sh.Seyitov, lug‘at, roman, sinonim, antonim, omonim, arxaizm va frazeologik birliklar.

Ключевые слова: каракалпакский язык, Ш.Сейитов, лексика, роман, синонимы, антонимы, омонимы, архаизмы и фразеологизмы.

Key words: karakalpak language, Sh.Seitov, lexics, novel, synonym, antonym, omonym, obsolete words and phraseologisms.

Qaraqalpaq xalqınıń mádeniy turmısında ayrıqsha orın iyeleytuǵın kórkem sóz sheberleri shıǵarmalarınń tilin izertlew úlken ámeliy áhmiyetke iye. Sebebi ádebiy til – uluwma xalıqlıq tildin kórkem sóz sheberleri tárepinen qayta islingen, dóretiwshilik baǵdarında bayıtılǵan túri. Kórkem sóz sheberi usı dóretiwshilik processti basqarıp hám rawajlandırıp baradı.

Sh.Seyitovtıń (1937-1996) dóretpeleri ádebiy tilimizdi bayıtıwda ayrıqsha orın iyeleydi. Jazıwshınıń shıǵarmaları ádebiyattıń ilimi kóz qarasınan bir qansha izertlenegine qaramastan [2-----], shıǵarmalarınń leksikası, tillik ózgeshelikleri qaraqalpaq til biliminde házirge shekem arnawlı úyrenilmedi. Jazıwshınıń shıǵarmalarınń leksikası tereń hám hár tárepleme úyreniw házirgi dáwir ushın áhmiyetli. Sebebi, Sh.Seyitov shıǵarmaları stillik ózgeshelikleri menen ajralıp turadı. Kórkem sóz sheberleriniń leksikası qaraqalpaq til biliminde izertlewshiler tárepinen bir qansha sóz etilse de, Sh.Seyitovtıń «Xalqabad» romanınıń leksikası ele arnawlı izertlewdiń obyektı bolmadı. Sol ushın da, Sh.Seyitovtıń «Xalqabad» romanınıń leksikası hár tárepleme izertlew aldımızda turǵan áhmiyetli wazıypalardıń biri bolıp tabıladı. Bunday izertlewler jazıwshınıń dóretiwshiliginiń jeke stillik ózgesheligin anıqlawǵa, onıń sóz tańlaw hám qollarıw sheberligin belgilewge jaqınan járdem beredi. Jazıwshınıń shıǵarmasınıń semantikalıq ózgesheligin anıqlawda sózlerdiń kóp mániliǵı, awıspalı mánili sózler, sinonim, antonim, omonim sózler, gónergen sózler hám frazeologizmlerdi úyreniw úlken áhmiyetke iye.

Jazıwshı dóretpesinde sózler tómendegidey kóp mánilik xızmette qollarılǵan. Mısalı: Kelgenlerdiń hesh kimniń úyinde túslenbey, Mádiyardıń úyinde julnǵan shaytan tawıqqa da barmay, papkalarınan nan shıǵarıp jegeninen-aq óziniń *basınan sıypamaytuǵın* bilgen Qunnazar usınday bir qolaysız qısnıspaqtı sezinip, kúni burın moyıl bolıp qalǵanlıqtan buǵurlım ózin aldırmaǵı desek te, sorpa ishken adamday mańlay teri murnınıń üstinen tamıp attı.

Qudaybergen shundiý bundayda *tamnıń basına záńgi*-den dambalshań minip jatadıǵı.

Atızdıń *basına* kelip traktorın toqtattı.

Kózler jalań ayaqlarda, *etiklerdiń* qayqayǵan *baslarında*.

Birinshi misaldaǵı *bas* sózi óziniń tuwra mánisinde qollarılıp kelgen bolsa, ekinshi misaldaǵı *bas* sózi «jaydıń tóbesi, joqarısı» mánisinde qollarılǵan. Al, úshinshi misalda bolsa, «atızdıń sheti» mánisinde qollarılıp, tórtinshi misalda «ayaq kiyimniń aldınǵı tárepi» názerde tutılǵan.

Kórkem shıǵarma ushın sóz mánilerine tiyisli jaǵdaylardıń biri sózdiń sinonimlik mánileri bolıp esaplanadı. Sonıń ushın da, tilimizde mánilik jaqtan bir-birine jaqın sózlerdiń toparı kóp. Biraq, sol mániles sózlerdiń ózine tán ózgesheligi, ayrıqshalıǵı bolatuǵınlıǵı sózsiz. Bunday sinonimlik mániler shıǵarma tiliniń kórkemligin hám obrazlardıń ózinsheligin támiyinlewde úlken áhmiyetke iye boladı [5:61]. Sh. Seytov dóretiwshiligi ayrıqsha óziniń milliy ózgesheligi menen ajralıp turadı. Onıń shıǵarmaları qaraqalpaq tiliniń bay leksikalıq baylıǵınan sheberlik penen paydalana alıwı menen stillik jaqtan ózgeshelikke iye. Mısalı: 1.Nege *sóylemeyseń lal bolıp qaldıńba?* 2.Házirshe mayday bolsa da bir *jábdilesip* ala bereyik, soń *biriktiriw* qıyın emes,-dep atr edi baǵanaǵı Sayımbet. 3. Izbasqan, ádep, *hayran qaldı*, soń *ájeplendi*. 4.Orıssha oqıtqanı qalay! Meshitte orıssha oqıtıp bola ma! Onda gılti bermeymen, *el sheshsin* onı, *xalıq sheshsin*...

Joqarıda keltirilgen misallardaǵı *sóylemew-lal bolıp qalıw*, *biriktiriw-jábdilesiw*, *hayran qalıw-ájepleniw*, *el-xalıq* sózleriniń mánileri bir-birine jaqın. Degen menen bul sózler jazıwshı tárepinen eki mánilik ottenok penen qollarıp tur hám bir-biri menen mánilesligi boyınsha birlesip kele aladı. Biraq, olardıń ulıwma mánisi ortaq bolǵanı menen, birewinde bar máni ayrıqshalıǵı ekinshisinen tabılmaıtuǵını ózinen-ózi belgili bolıp turǵanday seziledi.

Al, qaraqalpaq tilindegi sinonimlerdi mánisi jaǵınan bir-birine jaqın bolǵanı menen olardı qálegen jerde almastırıp qollarıp kete beretuǵın sózler dep qarawǵa bolmaydı. Olar tek bir-biri menen bir mánilesligi jaǵınan birlesip keletuǵın bolsa, al, olar ushın uluwma máni ortaq bolǵanı menen, olardıń hár biri ózinshe ózgeshelikke iye bolıp otıradı. «Xalqabad» romanındaǵı bazı bir sózler qálegen jayda da bir-biriniń sinonimi bolıp kele beredi. Olar jeke turǵanda